

УДК 373.24

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ У ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ОСОБИСТІСНОЇ ЗДАТНОСТІ ДО ТВОРЧОСТІ

Лозинська С.В., Фалько В.В.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті йдеться про розвиток креативності у дошкільників. Розглянуто наукові дослідження проблеми креативності як особливої здатності до творчості дітей дошкільного віку. Креативність розглядається як здатність породжувати нові ідеї. Обґрунтовано відмінність поняття креативності від понять творчість, задатки, здібність. Зосереджено увагу на сутності поняття креативність. Висвітлено особливості прояву, характерні якості, які притаманні креативній особистості. Розкрито основні чинники, які впливають на реалізацію креативного розвитку дошкільників. Охарактеризовано аспекти розвитку творчості у образотворчій діяльності. **Ключові слова:** дошкільники, креативність, творчість, задатки, здібності.

Постановка проблеми. Модернізація української системи освіти актуалізує проблему гуманізації навчально-виховного процесу. Її основним змістом є ставлення до дитини як до найвищої соціальної цінності, найповніше розкриття здібностей особистості, забезпечення гармонії в її стосунках з довкіллям. Ідея самоцінності, унікальності вихованця, необхідності розвитку творчого потенціалу дошкільників дістала відображення в Законі України «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, базовій програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у світі», «Соняшник», парціальній програмі «Радість творчості», «Українське довкілля». Передбачається, що розвиток креативного мислення спрямований на формування в дітей особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, розвиток загальних та спеціальних здібностей, художньо-образного мислення, стимулювання творчого потенціалу особистості, формування базових компетенцій і здатності до художньо-творчої самореалізації, виховання потреби в духовному самовдосконаленні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку креативних здібностей, зважаючи на актуальність, знайшли відображення у численних працях науковців. Першими до розробки проблем креативності взяли американські психологи Дж. Гілфорд, П. Торренс, Дж. Рензуллі, Р. Стернберг, Ф. Баррон. Предметом спеціального вивчення вона виступила в дослідженнях як зарубіжних (М. Воллах, Дж. Гілфорд, Х. Грубер, Дж. Девідсон, Н. Коган, С. Медник, Р. Муні, П. Торренс, Д. Фельдман, Дж. Фодор, Д. Харрінгтон, А. Штейн та ін.), так і вітчизняних вчених (Т. Галкіна, Є. Григоренко, В. Дружинін, О. Кононко, П. Кравчук, В. Моляко, Я. Пономарьов, К. Торшина А. Матюшин, О. Яковлевої, В. Маляко Є. Іл'їна та ін.) [1, с. 76].

Дослідження вчених Е. Фльоріної, Н. Сакуліної, Т. Комарової свідчать, що розвивати художні здібності дітей потрібно у процесі навчання. Воно забезпечує цілеспрямовану планомірну передачу необхідних знань, умінь і навичок, а вже потім на цій основі формується вміння користуватися засвоєними знаннями для розв'язання творчих завдань. Характеризуючи розвиток здібностей до образотворчої діяльності, Н. Сакуліна відзначає, що він базується на анатомо-фізіологічних особливостях дитини. Для успішного розвитку здібності

до зображення необхідно мати задатки в ділянці зорових і дотикових відчуттів і в ділянці рухової сфери – володіння дрібними рухами рук [3, с. 102].

Проблему розвитку творчих здібностей в образотворчій діяльності досліджували в педагогіці – З. Богуславська, Е. Белкіна, Н. Ветлугіна, Г. Григор'єва, Т. Дронова, О. Дронова, Н. Дьяченко, В. Інжестойкова, Н. Кириченко, Л. Масол, Т. Комарова, В. Косминська, В. Котляр, Г. Лабунська, І. Ликова, Б. Маршак, Г. Підкурманна, Ю. Полуянов, О. Трусова, Є. Фльоріна, Н. Халезова [8, с. 112].

У науковій літературі розглядають такі аспекти розвитку творчості у образотворчій діяльності:

- зображувальна творчість дитини як явище художньої культури (Б. Кравчунас);
- вплив образотворчої діяльності на розвиток сенсорних здібностей дитини (Н. Сакуліна);
- педагогічні аспекти розвитку зображувальної творчості (Є. Фльоріна, О. Дмитрієва), засоби взаємозв'язку музики і малювання (С. Козирева), засобами художніх еталонів (С. Погодіна), у процесі ігрової та образотворчої діяльності (Л. Пшеничних), художньо-мовленевої та образотворчої діяльності (Н. Гавриш, Л. Макаренко);
- наступність у навчанні малюванні дошкільників і першокласників (О. Лагутіна); художньо-творчий розвиток дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення з архітектурою (С. Бологова), в процесі декоративної художньої діяльності (Є. Гурунович);
- ознайомлення дітей з елементарними основами образотворчої грамоти й типологічними підходами до творчого пошуку (В. Котляр, Г. Підкурманна, В. Захарова, О. Малицька);
- конструктивна творчість у дітей старшого дошкільного віку в будівельній грі (А. Давидчук, О. Жукова);
- виховання творчої активності в дітей 4-7 років засобами народного декоративного мистецтва, (А. Грибовська), образотворчого мистецтва (Н. Зубарева) поетичного образу природи (Л. Компанцева);
- наслідування як психологічних механізм розвитку творчих здібностей у дошкільному віці (Н. Портницька) тощо [12, с. 245].

А. Лук виділяє у творчій особистості такі характерні якості: готовність до ризику, імпульсивність, незалежність суджень, нерівномірність успіхів під час вивчення різних навчальних предметів, почуття гумору, самобутність, пізнавальну

скрупкульозність, неприймання на віру, критичний погляд на такі речі, які вважають «священими», сміливість уявлення та мислення. Такий погляд на творчу особистість поділяє П. Нечаєв, який вважає, що творчі особистості відрізняються від нетворчих будовою особистості. Н. Петрович наводить вихідні якості творчої особистості, такі як знання, здатність до самоосвіти, пам'ять, допитливість, фізичне здоров'я [11, с. 24].

Аналіз психолого-педагогічних праць (Б. Ананьєв, А. Бакушинський, І. Бех, О. Леонтьєв, І. Ликова, Н. Поддяков, Т. Поніманська, Д. Ельконін) підтверджують, що для успішного розвитку творчості особистості дитини істотно зниження має сенситивний характер дошкільного періоду, специфіка якого полягає у надзвичайній сприйнятливості дитини до творчості, високому рівні спостережливості, уяви, фантазії, відкритості до новизни, що є основою для реалізації творчості дітей у різних видах діяльності (А. Богуш, Н. Гавриш, О. Запорожець, О. Дяченко, О. Комаровська) [4, с. 7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Ці проблеми креативного розвитку висвітлюються більшою мірою висвітлюються як завдання естетичного виховання, однак потребують серйозного наукового аналізу. На нашу думку, оволодіння дитиною креативного мислення забезпечить їй можливість яскравого самовираження, самопрезентованість та самоствердження в соціумі.

Мета даної публікації полягає у розкритті сутності значення креативності в дошкільному віці, визначені особливостей її проявів.

Виклад основного матеріалу. Існує багато різноманітних варіантів визначення креативності. Цей термін у педагогіці та психології набув поширення в 60-і роки ХХ століття. Креативність розглядається як здатність породжувати нові ідеї. Креативність – як здатність відмовлятися від шаблонного стереотипного мислення. В. Дружинін вважає, що креативність – це властивість, яка актуалізується лише тоді, коли це дозволяє середовище, і залежить від того, що не існує: зразка регламентованої поведінки, позитивного зразка творчої поведінки, умов для наслідування творчої поведінки, соціального підкріплення творчої поведінки [10, с. 101].

Креативність – творча новаторська діяльність; здатність, що відображає властивість індивіда створювати нові поняття і формувати нові навички, тобто здібність до творчості; дане поняття вивчається незалежно від інтелекту і пов'язується з творчими досягненнями особи [5, с. 75].

В українській мові, на думку професора І. Мілославського, термін «креативний» означає творчість, що «не тільки висуває ідеї, але й доводить їх до конкретного практичного результату». А слово «творчий» залишається зі своїм вихідним значенням, що не розрізняє діяльність результативну й, навпаки, безрезультатну. Креативність може проявлятися в мисленні осіб, в їх трудовій діяльності; створених ними творів мистецтва та інших продуктів матеріальної та духовної культури [6, с. 15].

Творчість, що розглядається як психічний процес, тісно пов'язана з іншими психічними процесами. За результатами ряду досліджень головним

психічним процесом, що регулює творчу діяльність, є сприйняття. Сенсорна сфера творчих людей характеризується низкою особливостей:

- неабиякою чутливістю до субсенсорних підказок;
- умінням бачити неточності, дефекти, незвичайні й унікальні властивості в самих об'єктах;
- особливим інтуїтивним баченням головного, значимого, що дозволяє сприймати «нові функціональні використання об'єктів»;
- «комплексністю», «синтетичністю» сприйняття, що дозволяє вловити схожість між об'єктами там, де для іншого, «аналітичного» типу сприйняття, воно відсутнє [9, с. 7].

На думку Дж. Гілфорда, креативність – це сукупність здібностей та інших рис людини, які сприяють успішному творчому мисленню. Задатки – це вроджені анатомо-фізіологічні особливості будови головного мозку, сенсорно-рухової сфери, властивостей нервової системи, якими організм наділений від народження. Здібності розглядаються як індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої, виникаючи на основі задатків, здібності розвиваються в процесі і під впливом діяльності. Якісно своєрідне поєднання здібностей, необхідних для успішного виконання певної діяльності, називається обдарованістю [2, с. 126].

Як свідчать наукові дослідження й досвід педагогів і психологів Л. Виготського, В. Сухомлинського, Г. Григор'євої, О. Дронової, креативність виявляється приблизно з п'ятого року життя. Не кожна дитина старшого дошкільного віку здатна виконати завдання творчо.

Дослідження останніх років показали, що дошкільний вік характеризується великими психофізичними можливостями. Завдання педагога – знайти шляхи та забезпечити розвивальне середовище для їх максимальної реалізації. Розвиток психіки дитини, формування її особистості можливі тільки в процесі активної діяльності, через яку відбувається пізнання навколишнього світу, набуття власного практичного досвіду та розвиток дитячої креативності.

В. Лучанська посилаючись на дослідження М. Гнатко наводить фази розвитку креативності у дошкільників:

- 1) «сенсibiliзаційна» (3-5 років) – характеризується підвищеною чутливістю дитини до сприйняття навколишньої дійсності;
- 2) «сатураційна» (5-6 років) – відзначається перенасиченням та спадом пізнавальної активності;
- 3) «орієнтаційна» (6-7 років) – відбувається пристосування дитини до соціальних форм активності [7, с. 2].

На реалізацію креативного розвитку дошкільників, впливають такі чинники:

- 1) накопичення вражень про навколишній світ. Для формування творчих здібностей дитини потрібно накопичити як найбільше вражень про навколишній світ під час різних видів діяльності. Сформувавши інтерес дитини до будь-якого із виду діяльності, з'являється можливість виховувати за допомогою елементів творчості.

2) Створення розвивального середовища. Педагогові необхідно створити в дитячому садку сприятливі умови для реалізації природного прагнення дитини до креативності. Серед них:

розвивальні завдання, правильна оцінка досягнень у творчій діяльності, утримання від негативних оцінок під час прояву творчої активності, ситуації вільного спілкування, відповіді на чисельні запитання, можливість побути на самоті, достатня свобода для реалізації творчих завдань, ненав'язливе спонукання до творчих дій, а також наявність необхідних для творчості матеріалів.

3) Креативність та емоційність педагога. Педагоги мають зберегти у своїй душі дитячі особливості поведінки: безпосередність, доброзичливість, чистоту думок, мрійливість, довірливість, захоплення від пізнання світу;

Робота з сім'єю. Педагоги повинні інформувати батьків про шляхи розвитку креативності дітей із метою більш гармонійного й цілісного підходу до цього питання [13, с. 12].

Якщо виходити з базових уявлень про креативність, то саме оригінальність слід трактувати її центральним параметром: адже продукування нових ідей (критерій новизни) є найважливішою ознакою креативного мислення. Якщо ж керуватися уявленнями про дивергентне мислення, то наявність оригінальних ідей слід розглядати як необхідну умову [1, с. 77].

Як відмічає Л. Єрмолаєва-Томіна, найважливішими передумовами творчої діяльності є:

- здатність взаємодіяти з навколишнім середовищем та виділяти в ньому проблемні аспекти;
- здатність застосовувати відповідні до виділених проблем інтелектуальні та творчі операції;
- здатність опиратись на власні індивідуальні особливості у втіленні творчого задуму в конкретній діяльності [8, с. 112].

Можна вважати, що в дитини розвинені креативні здібності, якщо вона:

- легко й охоче генерує конструктивні ідеї;
- здатна самостійно апробувати й застосовувати ідеї;
- зазвичай аналізувати свої дії, прогнозувати їх наслідки;
- уникати одноманітного маніпулювання, урізноманітнює пошуки способів розв'язання;
- ніколи не кидає розпочате на півдорозі, переважно самостійно долає труднощі;
- уміє зважено ризикувати;
- самостійно приймає рішення в непевних ситуаціях;
- реалістично оцінює результат своєї діяльності, об'єктивно оцінює докладені зусилля;
- прагне виявити оригінальність, має схильність репродукувати зразок;
- може дати нову назву відомій картині;
- може фантастично поєднати несумісне [14, с. 28].

Д. Фельдман пропонує модель креативного процесу, яка містить три пов'язані між собою складові:

1) рефлексивність як основний процес, що відрізняє людину від тварин, дозволяє формувати самосвідомість, самооцінку, за допомогою мови планувати, відтворювати й аналізувати світ;

2) цілеспрямованість, чи інтенціональність, яка дозволяє орієнтувати досвід, що пережитий усередині зовні організму та разом із вірою в можливість змін на краще дозволяє реально змінити середовище;

3) володіння способами трансформації й реорганізації, які пропонуються культурно та обумовлюють індивідуальні відмінності [11, с. 55].

Відсутність креативності, на думку спеціалістів, частіше за все є наслідком авторитарної, жорсткої системи виховання, що подавляє структури власного "Я" дитини, які здатні протистояти тиску середовища. Особливо небезпечно, коли це відбувається до першого народження особистості, приблизно в трьохрічному віці. В зв'язку з цим варто згадати точку зору Д. Богоявленської, яка вважає, що основною умовою розвитку креативності є розвиток особистості дитини. У дітей з високим рівнем креативності до 7 років практично сформовані найважливіші характеристики особистості – позитивне відношення до себе і оточуючого світу, розвинена рефлексія; діти з середнім та низьким рівнем креативності мають середній та низький рівень розвитку особистісних якостей [9, с. 3].

Висновки і пропозиції. Проаналізувавши сутність поняття креативності, можемо запевнити, що під креативністю ми розуміємо синтез процесуальних і особистісних особливостей індивіда, що дозволяють виявляти продуктивну активність і творчо перетворювати дійсність. Креативність можна розглядати як основу продуктивного розвитку дошкільника, як потенціал, що забезпечує його зростання, властиве так чи інакше кожній дитині. Креативність характеризується такими основними особливостями: процесуальні – швидкість, оригінальність, гнучкість, критичність мислення, чутливість до проблем, цілісність сприйняття, уява, готовність пам'яті; особистісні – незалежність, самостійність, сміливість, рішучість, впевненість в собі, спонтанність, почуття гумору, відкритість. Вміння диференціювати поняття креативність і творчість, створення умов для розвивального навчання допомагає педагогам вчасно виявити і розвинути творчі здібності дітей, їх креативність. Формування креативності дітей буде ефективним лише в тому разі, якщо буде являти собою цілеспрямований процес, під час якого вирішуватиметься низка окремих педагогічних завдань, вкладених у досягнення кінцевої мети. Перспективою подальшого наукового дослідження є розроблення технологій, методик розвитку креативності дошкільників в умовах дошкільного навчального закладу.

Список літератури:

1. Антонішина В.Л. Дослідження креативності дітей старшого дошкільного віку / Антонішина В.Л. // Наукові праці. Педагогіка. 2012. – С. 76-79.
2. Безносюк О. Структура і розвиток здібностей. Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2011. XL. Ч. 3. С. 126-134.
3. Гринько В. Розвиток художніх здібностей дітей дошкільного віку в процесі образотворчої діяльності: інтегрований підхід / В. Гринько // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. 2011. Вип. XL. С. 100-103.
4. Житник Т.С. Розвиток художньо-творчої активності старших дошкільників засобами живопису: автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.08 «дошкільна педагогіка» / Житник Тетяна Сергіївна. – Київ, 2016. – С. 7.

5. Козяр М.М. Науково-педагогічний словник [текст] / Козяр М.М., Козловська І.М. – Львів: Вид. «СПОЛОМ», 2011. – С. 75.
6. Михайлова Л.М., Шульга Л.М. Технологія розвитку творчих здібностей дошкільного віку / Михайлова Л.М., Шульга Л.М. // Молодий вчений. – 2017. – № 10(50). – С. 15.
7. Овчаренко О. Розвиток креативності у дошкільників арт-терапевтичними засобами / Овчаренко О. // Вісник Інституту розвитку дитини. – 2014. – С. 6.
8. Орлова Г.В. До проблеми формування креативності у дітей старшого дошкільного віку / Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2013 рік / [За ред. О.В. Сухомлинської, І.Д. Бега, Г.П. Пустовіта, О.В. Мельника ; літ. ред. І.П. Білоцерківцев]. – Івано-Франківськ: НАІР, 2014. – Вип. 4. – С. 112.
9. Позняк Т.М. Розвиток креативних здібностей особистості / Позняк Т.М. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2013. – С. 7.
10. Присяжнюк Ж.В. Методи і прийоми розвитку креативності дітей дошкільного віку / Присяжнюк Ж.В. // Таврійський вісник освіти – 2013. – № 3(43). – С. 101.
11. Теорія і технологія розвитку дитячої художньої творчості дошкільника: науково-методичний посібник / укладач Н.Г. Каньоса. – Кам'янець-Подільський: ПП Зволейко Д.Г., 2015. – С. 188.
12. Шульга Л.М. Педагогічні підходи до організації занять з малювання в ДНЗ: традиції та інновації / Шульга Л.М. // Вісник Глухівського націон.-пед. ун-ту ім. О. Довженка. Випуск. 2(34), 2017. – С. 243-247.
13. Чепур О. Розвиток творчих здібностей у ДНЗ // Психолог дошкільня. – 2013. – № 12. – С. 10-12.
14. Чепур О. Творча лінія розвитку в різних видах дитячої діяльності / Вкладка // Психолог дошкільня. – 2016. – № 2. – С. 2-38.
15. Чопель В. Розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку нетрадиційними техніками малювання [Електронний ресурс] : методичний посібник. – Чернівці, 2015. – С. 2. [Електронний ресурс] : [веб-портал]. – Режим доступу: <http://www.osvitacv.com/index.php/doshkillya/2015-04-08-12-23-32/142-2015-04-16-05-55-24/29607-1>.

Лозинская С.В., Фалько В.В.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ РАЗВИТИЯ КРЕАТИВНОСТИ У ДОШКОЛЬНИКОВ КАК ЛИЧНОСТНЫЕ СПОСОБНОСТИ К ТВОРЧЕСТВУ

Аннотация

В статье идет речь о развитии креативности у дошкольников. Рассмотрены научные исследования проблемы креативности как особой способности к творчеству детей дошкольного возраста. Креативность рассматривается как способность порождать новые идеи. Обосновано отличие понятия креативности от понятия творчество, задатки, способности. Сосредоточено внимание на сущности понятия креативность. Освещены особенности проявления, характерные качества, присущие креативной личности. Раскрыты основные факторы, влияющие на реализацию креативного развития дошкольников. Охарактеризованы аспекты развития творчества в изобразительной деятельности.

Ключевые слова: дошкольники, креативность, творчество, задатки, способности.

Lozynska S.V., Falko V.V.

Ivan Franko National University of Lviv

THEORETICAL FRAMEWORK FOR THE STUDY OF PRESCHOOLERS' CREATIVE DEVELOPMENT AS A PERSONAL CAPACITY FOR CREATIVITY

Summary

The present article deals with the creative development of preschool children. It reviews researches devoted to the problem of creativity as a special capacity of preschool-aged children to creativity. Creativity is considered in the paper as the ability to generate new ideas. The article discusses the differences between the notions of creativity and artistry, makings, skills. A special attention is paid to the essence of the concept of creativity. The paper highlights the peculiarities and characteristic features of creativity inherent to the creative person. It reveals the major factors influencing the creative development of preschool children and characterizes the aspects of creative development in figurative activity.

Keywords: preschoolers, creativity, artistry, makings, skills.